

ΟΙ ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Ένας τριαδικός περίπατος
στις δύο λιμνοθάλασσες, της
Κλείσοβας και του Αιτωλικού

ΦΩΤΟΓΡ.-ΚΕΙΜΕΝΟ:
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

“Έχω της λίμνης τη γλυκάδα και την πίκρα της θάλασσας”.

Κωστής Παλαμάς (Καημοί της λιμνοθάλασσας)

Το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό δίκαια χαρακτηρίζονται οι υδάτινες πολιτείες της χώρας. Και οι δύο έχουν κηρυχθεί Εθνικό Πάρκο λόγω του ιδιαίτερου και χαρακτηριστικού στοιχείου της λιμνοθάλασσας που βέβαια ποικίλλει και μεταβάλλεται από περιοχή σε περιοχή. Αποτελούν ένα σύμπλεγμα υγροβιοτόπων, στους οποίους οι γλυκόβαλτοι εναλλάσσονται με τους αλμυρόβαλτους και τ' αλμυρολίβαδα.

Λιμνοθάλασσες υπάρχουν αρκετές στην Ελλάδα. Όπως και πολιτείες που περιβάλλονται ή ζουν αποκλειστικά από το υδάτινο στοιχείο, θαλασσινό, λιμναίο ή ποτάμιο. Όμως πολιτείες που αναπτύσσονται και περιβάλλονται από εκτεταμένες υδροχαρείς ζώνες ρηχών βάλτων και ήπιων θαλασσινών ρευμάτων, που ανακατεύουν το γλυκό με το αλμυρό στοιχείο, δεν υπάρχουν άλλες.

Αυτό το ανακάτεμα των αντίθετων στοιχείων του υγρού θύλακα δημιουργεί και συνθέτει την εικόνα της υπεροχής και φυσικά το έμβιο στοιχείο της πανίδας του.

Τα περίφημα *ιβάρια* (νεροπαγίδες), οι *γαΐτες* και οι *πλάβες* (βάρκες ακάρινες για την αλιεία), οι *πελάδες* (ψαροκάλυβα μες στο νερό), τα *σταφνοκάρια* (τα διχτυωτά συστήματα της αλίευσης) και οι μικτές ζώνες από αλόφυτα, αρμυρήθρες, καλαμιές και αμμοθίνες αποτελούν το σήμα κατατεθέν των δύο υδάτινων πολιτειών που μοιάζουν να πλέουν μέσα σε έναν υδρόφιλο ορίζοντα, καμωμένο από το γαλάζιο ή ασημένιο καμβά του ακίνητου νερού.

Το Μεσολόγι, μια μαρτυρική πόλη – ίσως η πιο μαρτυρική, αλλά και ηρωική στην Ελλάδα – με τον εκτεταμένο και ιστορικό Ιερό της Δήμο, τον ιστορικό Κήπο με τ' αγάλματα και τον τάφο του Μάρκου Μπότσαρη, έχει φυσικά πολλά να μας αφηγηθεί για την πρόσφατη ιστορία της, με την πολιορκία και την Εξοδο των "Ελεύθερων Πολιορκημένων" της. Κρατάει κάτω από τη σκέπη της τη βαριά ιστορία των πληγών που υπέστη, αλλά και μιας, το ίδιο βαριάς μοίρας, που άμποτε ανασηκώσεις το καπάκι της θ' αφουγκραστείς ονόματα που άλλα εκτοπίστηκαν κι άλλα παραμένουν βαθιά χαραγμένα στη μνήμη μας.

Τέτοια ονόματα είναι του Μακρή, του Ραζικότσια, του Μέγιερ, του Κασομούλη, αλλά και πολύ βαρύτερα, όπως του Λόρδου Βύρωνα, του Κωστή Παλαμά και του Σπυρίδωνα Τρικούπη.

Όμως το υγρό στοιχείο της πόλης του Μεσολογγίου είναι αυτό που θα μας απασχολήσει εδώ, καθώς γύρω από την πόλη αναπτύσσονται πολύ όμορφες, αλλά και αρκετά άγνωστες διαδρομές που έχουν σχέση με τις δύο λιμνοθάλασσες, αυτή της Κλείσοβας και την άλλη του Αιτωλικού.

Περπατήσαμε τα περισσότερα από τα κανάλια και τα αναχώματα που έχουν κατασκευαστεί ή αφεθεί από χρόνια στον παρυδάτιο κόσμο των δύο λιμνοθαλασσών. Αποτέλεσμα αυτών των πεζοποριών ήταν η κατανομή των διαδρομών σε τρεις άξονες, όπως περιγράφονται στο κείμενο που ακολουθεί.

Πρώτη διαδρομή: Περιήγηση της Άσπρης

Με αφετηρία ένα χωμάτινο δρόμο που ξεκινάει εκατό μέτρα μετά την είσοδο για το μοναστήρι της **Παναγίας της Φοινικιώτισσας**, στο δρόμο από το Μεσολόγγι για το Αιτωλικό, αρχίζουμε μια διαδρομής δίπλα από τα έλη και τους αλμυρόβαλτους, που θα διαγράψει

μια πορεία καμπυλωτή συνολικής απόστασης δέκα χιλιομέτρων και θα τελειώσει σε ένα παράδρομο λίγο έξω από τη δυτική πύλη της πόλης.

Αυτή η διαδρομή θεωρείται η πλουσιότερη σε εικόνες και ζωή, καθώς αφορά την ορνιθοπανίδα του οικοσυστήματος που εγκαταβιώνει στη θαλασσίνη περίμετρο της υγρής ζώνης.

Η διαδρομή που θα μας απασχολήσει εδώ είναι υπέροχη, μυστική και γαλήνια και θα εμπλουτιστεί με τις αδέσποτες και χαρακτηριστικές κραυγές των παραχειμαζόντων πουλιών της μεγάλης αυτής λιμνοθάλασσας.

Πρώτα – πρώτα θα περάσουμε από ένα εκτεταμένο δίκτυο αλυκοποιημένων αβαθών ελών, όπου τα επιφανειακά στρώματα της αλατοποίησης προσφέρουν μίαν αποκαλυπτική κι εντυπωσιακή εικόνα χώματος και νερού, διάστρωτων από τα λευκασμένα αλατώματα.

Σε παρακείμενες εγκαταστάσεις η βιομηχανία της επεξεργασίας του αλατιού γίνεται με τον παλιό πρωτότυπο τρόπο συλλογής και

Η λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας και του Αιτωλικού, διάσπαρτες από μικρά νησίδα με ένα μοναχικό δέντρο.

μαζοποίησης. Εδώ παράγεται το **65%**της συνολικής εθνικής παραγωγής του αλατιού. Κατάλευκα ψηλά βουνά από αλατιέρες διασκορπίζονται μέσα κι έξω από τον ελώδη αλατότοπο.

Αφήνοντας το αλατοπέδιο προσχωρούμε σε ενδολίμνιο χώρο που σχηματίζει η πρώτη σημαντική κλειστή ζώνη λιμνοθάλασσας.

Στο βάθος διακρίνεται η μεγάλη ελώδης περιοχή του Λούρου (1), τα διάσπαρτα νησάκια, οι βρωμαλυκές και η εκτεταμένη αμμονοσίδα του Νεοχωρίου, που ωστόσο ανήκει στον Ιερό Δήμο του Μεσολογίου. Ολόκληρη η περιοχή προστατεύεται, τύποις τουλάχιστον, από τη διεθνή σύμβαση του Ramsar, καθώς θεωρείται υγρότοπος μέγιστης ιχθυοπαραγωγικής ωφέλειας και επιστημονικού ενδιαφέροντος.

Αλλά για τα νησάκια θα μιλήσουμε στο τρίτο μέρος του αφιερώματος.

Εμείς συνεχίζουμε την ευθεία πορεία μας μέσα από τα υπέροχα κανάλια, με τις ελώδεις ακτές, τις λουρονησίδες, τα σάλσινα (2) και τα αβαθή λακκώματα που δημιουργούν μια υπέροχη, φανταχτερή και παραμυθένια βόλτα στον κόσμο του θαλασσινού ονείρου, με παρέα χιλιάδες ιπτάμενους φίλους.

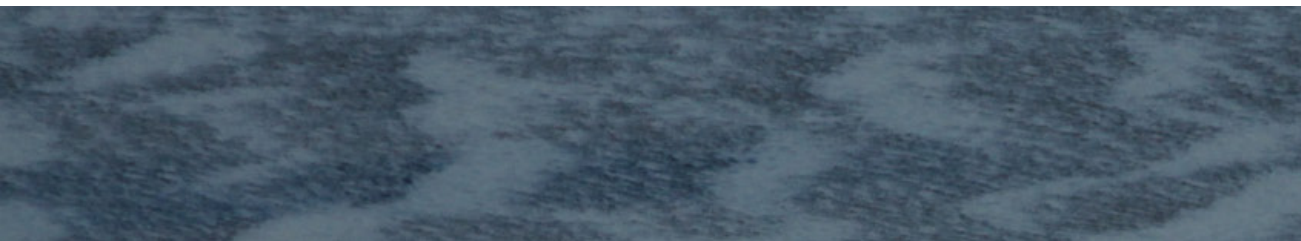
Δεξιά μας αντικρίζουμε πολλά μικρονήσια, με ένα δέντρο το καθένα, στη μέση μιας αλόφυτης λεκάνης της λιμνοθάλασσας, ενώ από αριστερά μας ο συνεχής και αδιάκοπος μικρόκοσμος της ορνιθοπανίδας μας συντροφεύει εξάισια και καταλυτικά.

Άλλοτε πέφτουμε πάνω σε σμήνη από θαλασσοκόρακες, άλλοτε σε ολόκληρες και επιμήκεις νησίδες από φαλαρίδες κι άλλοτε συναντάμε πανέμορφες αποικίες από καλαμοκανάδες και αβοκέτες. Ο κατάλογος των πουλιών που αναγνωρίζουμε δε λείει με τίποτα να τελειώσει εδώ στην τεράστια αλυκή της Ασπρης, όπου ξεχειμωνιάζουν πολλά παρυδάτια, μερικά από τα οποία τείνουν να εξαφανιστούν.

Οι γνώσεις μας για όλες τις κατηγορίες των πουλιών δεν είναι επαρκείς και γι αυτό δοκιμάζουμε την οπτική επαλήθευση με τα κυάλια ή τους ισχυρούς φακούς που εξατομικεύουν τις συνήθειες και τις συμπεριφορές των διαφόρων γενών, έτσι ώστε να μπορέσουμε κατά τεκμήριο να τα κατηγοριοποιήσουμε.

Οι περισσότερες από αυτές τις ιδιογενείς και οικογενειακές κατηγορίες πουλιών μας αντιλαμβάνονται από μακριά ή τουλάχιστον από μια μέση απόσταση ασφαλείας και λακίζουν. Ελάχιστα ξενοιάζουν ή αδιαφορούν, για να τα προσεγγίσουμε με ασφάλεια και σε απόσταση οπτικής και φωτογραφικής βολής.

Εκείνο που μας δημιουργεί μια έκπληξη – αν και το έχουμε ξαναζήσει στον Εβρο και στο δέλτα του Αλιάκμονα – είναι μερικές συντροφικές λευκοτσικνιάδων που παρεπιδημούν στους όχτους και τις λιμνακτές βόσκοντας σκουλίκια και μικρόψαρα. Μόλις μας αντιλαμβάνονται, σε μια απόσταση εκατό μέτρων περίπου, σηκώνονται

και ξαναπέφτουν σε απόσταση ελεγχόμενη, πάντα στο όριο της απόστασης των εκατό μέτρων, στην ίδια ακτίνα, αλλά αρκετά πιο πέρα. Και συνέχεια παίζουν αυτό το βιολί.

Μια πολυπληθής ομάδα από κουλιανομύτες παίζει αμέριμνα στα αβαθή κλωσώντας το νερό. Υστερα τα λευκοπούλια αυτά σηκώνουν το αγέρωχο ράμφος τους που μοιάζει με κουλιάρι – γι αυτό και κουλιανομύτες – και μετακινούνται βαρύθυμες.

Με το βλέμμα και την προσοχή στραμμένα στο εσωτερικό της λίμνης ξεχνάμε το εξίσου πολύ ενδιαφέρον θέαμα των μικρονησιών, έξω από το κανάλι, αλλά και πολλών άλλων ομάδων πουλιών που περιφέρονται σε αυτά τα λιλιπούτεια νησάκια και τα στεφανώνουν με χαριτωμένα πετάγματα και θορυβώδεις προσθαλαστώσεις.

Ο χρόνος όμως, όπως καταφορίζουμε το ανδρωτό χωμάτινο έρεισμα, κυλάει απίστευτα γοργός αφού έχουμε χάσει τον μπουσουλά μας και την ώρα που καλπάζει.

Ετσι περίπου βλέπουμε να καλπάζουν και άλλα σμάρια πουλιών, που κινούνται σε συστοιχίες και με ρυθμούς γεωμετρικούς ή σε ακανόνιστα σχέδια.

Όμως από το βάθος του εσωτερικού έλους, πέρα μακριά από την Ασπρη, ροδοφέγγει μια ευμεγέθης λωρίδα άσπρων στιγμάτων. Πρέπει νάναι φλαμίνγκος, σκέφτομαι, αφού ο όγκος αυτής της λωρίδας και η ιδιαίτερα λευκή απόχρωσή της στίζει επιδεικτικά τον ορίζοντα από μακριά.

Όσο πλησιάζω τόσο λευκαίνει αυτός ο όγκος και οι γραμμές των πουλιών κι άλλο τόσο περισσότερο βάφουν το γαλανό ορίζοντα της λιμνοθάλασσας με το εντυπωσιακά δυνατό τους στίγμα.

Εχω πια ξεχάσει όλα τα άλλα πουλιά που μεσολαβούν από τη θέση μου ως την αποικία των φοινικόπτερων και το ενδιαφέρον μου - οπτικό και αισθητικό -, εστιάζεται τώρα μονάχα σε αυτά, καθώς πλησιάζω, με ήπιες προφυλάξεις, ήρεμα βήματα και χωρίς να προδίδω ότι

Όσο πλησιάζω τόσο λευκαίνει αυτός ο όγκος και οι γραμμές των πουλιών κι άλλο τόσο περισσότερο βάφουν το γαλανό ορίζοντα της λιμνοθάλασσας με το εντυπωσιακά δυνατό τους στίγμα.

τα έχω στην μπούκα της μηχανής μου.

Κανένας φόβος δεν τα κατέχει. Φαινομενικά αδιαφορούν, όσο πλησιάζω. Βόσκουν αμέριμνα τσιμπολογώντας την άμμο έχοντας χωμένα τα μακρύλαιμα κεφάλια τους κάτω από την κρούστα της λίμνης. Το εξωτερικό τους φτέρωμα κρύβει τις χρωματικές εκπλήξεις των εσωτερικών φτερούγων. Τα μακριά και λεπτά τους πόδια είναι κι αυτά βυθισμένα στον αβαθή πυθμένα και τα ανασκώνουν ράθυμα και νωχε-

Αποικίες φλαμίνγκος στη λιμνοθάλασσα της Άσπρης, δυτικά του Μεσολογίου

λικά. Νωχελικό είναι άλλωστε και το βάδισμά τους. Σκουληκάρια, γόνος και ψαράκια περιλαμβάνονται στην τροφή τους. Ενίοτε σηκώνουν το όμορφο κεφαλάκι τους και υμνούν το θεό τους.

Σε κάποιο σημείο ο κύκλος του ανδρωτού αναχώματος τα πλησιάζει περισσότερο, αφού διαγράψω την τελευταία καμπυλωτή στροφή προς την έξοδο του Μεσολογίου. Δεν μπορώ ακόμη να υπολογίσω πού βγάζει

το ανάχωμα, αλλά έχω πλησιάσει προς την πόλη και μου κάνει εντύπωση πώς (;) τα φλαμίνγκος έχουν εδώ τη φωλιά και το λιβάδι τους. Είναι προφανές ότι το συγκεκριμένο θαλασσινό λιβάδι κρύβει πολύ τροφή στους πυθμένες του, γι αυτό και παρατηρώ αυτό τον εκπληκτικά μεγάλο αριθμό φοινικόπτερων που παρεπιδημούν σε αυτή την ευάλωτη λεκάνη.

Όμως το σημαντικό είναι ότι έχω πλησιάσει σε απόσταση όχι μόνο φωτογραφικής βολής αλλά και σχετικής αναπνοής, δίχως οι πανέμορφοι ετούτοι φίλοι μου να δείχνουν ενοχλημένοι.

Ο φακός δίνει και παίρνει στάσεις, κινήματα και συνήθειες προσθέτοντας όμως το φόβο ότι κάποια στιγμή θα τρομάξουν πετώντας σ' άλλα μέρη.

Όμως συμβαίνει το εξής αξιοπερίεργο: Όπως τα αναρίθμητα αυτά σμάρια είναι ανεπτυγμένα σε σειρές και εστιακές ομάδες, σε έναν πολύ ευρύ και μεγάλο κύκλο αναπτύγματος, οι "προφυλακές" τους ανακαλούν τις "περιφέρειες" και δίνουν το σήμα της φυγής.

Ετσι αρχίζει η σταδιακή και πάντως όχι φοβισμένη μετακίνηση των δορυφόρων της ομάδας με αργούς αλλά σταθερούς βηματισμούς

προς την περιφέρεια. Σιγά – σιγά και σχεδόν ανεπαίσθητα ολόκληρη η ομάδα απομακρύνεται από την εστία μου συνεχίζοντας το βιολί της. Να βόσκει και να μετακινείται.

Όταν όμως πλησιάσω σε επικίνδυνο βαθμό την αγέλη των πουλιών, τότε πάλι θα βάλουν σε οργασμό άλλα σχέδια και λειτουργίες άμυνας. Λίγα – λίγα από τα φλαμίνγκος θα αποθαλασσώνονται, με πολύ χαρακτηριστικές πινελιές απόβασης, ενώ άλλα θα παραμένουν στη βάση τους, αδιάφορα δήθεν και πολύ χαριτωμένα. Αλλά πιο χαριτωμένες θα είναι οι αποθαλασσώσεις των ατόμων εκείνων που θα ζυγιάζονται δυό - τρία μέτρα πάνω από το νερό κι ύστερα θα ανοίγουν τα κλειστά φτερά τους, θα φλογίζεται υπέροχα το γαλάζιο τ' ουρανού από τις κόκκινες πανοπλίες τους και ύστερα θα πλανάρουν με συναρπαστικά φτερουγίσματα σαν κόκκινες σαΐτες, με αργό ρυθμό και πανώριο κίνημα.

Όσο και να απομακρύνονται όμως πάλι θα είναι σε απόσταση οπτικής βολής. Τα νερά που διαλέγουν να ζουν είναι εκτός από ρηχά και φειδωλά σε κυματισμούς σε σχέση με τις επιφάνειες των ταραγμένων θαλασσών που ξεδιπλώνονται λίγα μέτρα πιο πέρα κι οι οποίες υποκλίνονται στις αδηφάγες προσταγές της φρεσκαδούρας.

Η παρατήρηση της ζωής των φλαμίνγκος, οι συνθήειές τους, οι αντιδράσεις τους και η εθιμοταξία των κινήσεών τους, όπως και ο καθορισμός τους “εκπροσώπων” τους μου αφαιρούν πολύ χρόνο από την οδοιπορία μου, αλλά χαλάλι τους. Τέτοια ομορφιά δε συναντάει κανείς οπουδήποτε και κάθε μέρα...

Δεύτερη διαδρομή: Η ζώνη του Δίαυλου

Η πρώτη πεζοπορία διάρκεσε περίπου τρεις ώρες. Επιστρέφοντας στο δρόμο Μεσολογγίου – Αιτωλικού, πήρα την παραλιακή στράτα, η οποία με έβγαλε στο λιμάνι. Δεξιά από το λιμάνι υπάρχει χωμάτινος, σκυροστρωμένος δρόμος που βγάζει στο καρνάγιο του Μεσολογγίου.

Από αυτό το δρόμο θα οδηγηθούμε στα διάφορα εσωτερικά κανάλια του Μεσολογγίου, με διχαλωτή κατεύθυνση, καθώς η μία οδηγεί προς το καρνάγιο και την άκρη του εσωτερικού κόλπου και η άλλη προς τον χαρακτηρισμένο (από ποιόν;) και θεωρούμενο παραδοσιακό ψαράδικο οικισμό του **Δίαυλου**.

Σε λιγότερο από πεντακόσια μέτρα λοιπόν βρισκόμαστε μπροστά σε μία διχάλα. Αριστερά και δεξιά αναπτύσσεται ο οικισμός του Δίαυλου.

Καταρχήν είναι οικισμός ετούτος εδώ ο ξυλότυπος και λαμαρινένιος συρφετός των ψαροκάλυβων που έχουν στο όνομα της παράδοσης

Μπροστά οι αλυκές της
Άσπρης και στο βάθος
το περίφημο εκκλη-
σάκι της Παναγιάς
της Φοινικιώτισσας

εγκιβωτισθεί στις οχτιές του παρακάναλου αυτού της λιμνοθάλασσας; Ναι είναι οικισμός, με την έννοια της συμπαγούς κατοίκησης κι εναπόθεσης παντός είδους λαμαρινένιου και πρόχειρου υλικού στερέωσης.

Όμως παραδοσιακός, με την έννοια της ιδιαίτερης δομικής και αρχιτεκτονικής ιδιομορφίας των κτισμάτων, του ασφαλώς και δεν είναι.

Αποτελεί προσβολή της αισθητικής, αλλά και της συνολικής αποτίμησης αυτό το συνονθύλευμα άχρηστων υλικών, λαμαρίνας, παλιοσιδερικών και άμορφης ξυλείας που έχει δημιουργήσει τον οικισμό ετούτο.

Η παραγκούπολη
του Δίαυλου

Εμπάση περιπτώσει όλα αυτά τα προχειροπλέγματα έχουν μπροστά τους και μια ξύλινη κατά το πλείστο κατασκευή μέσα στο νερό, για την προφύλαξη και προστασία των σκαφών τους που ας παραδεχτούμε ότι μπορεί να αποτελέσει μορφή παράδοσης σε ό,τι έχει να κάνει με τον τρόπο εμπηγμού και τη γενικότερη εμφάνιση των σχεδιασμών τους.

Θα μπορούσα να παραδεχτώ ότι παράδοση

αποτελεί ο τρόπος κατασκευής και προφύλαξης των πρόχειρων καταφυγίων για τις γαίτες και τα ακάρινα πλαβάκια τους.

Ο οικισμός αυτός εκτείνεται σε μια ακτίνα πεντακοσίων μέτρων, αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι δεν αποτελούν οι περισσότερες από τις κατασκευές αυτές επαγγελματικά ψαροκάλυβα, αλλά θερινές κατοικίες επιτηδείων της περιοχής.

Ακολουθώντας τη δεξιά κατεύθυνση φτάνω στην άκρη του “Οικισμού”. Εκεί διαπιστώνω ότι η λωρίδα γης επάνω στην οποία βρίσκονται οι κατασκευές αυτές καταλήγει στην ίδια γωνία κάμψης που αφορά την προηγούμενη λιμνοθάλασσα – της Ασπρης – και η οποία λωρίδα επιστρέφει στην πόλη του Μεσολογγίου, κινούμενη παράλληλα με την τελευταία λωρίδα επιστροφής που περιγράψω στο πρώτο μέρος.

Δεν ολοκληρώνω την πορεία μου προς την αντίθετη κατεύθυνση

(εξόδια καμπύλη), αλλά επιστρέφω στη βάση των δύο εξορμήσεων, δηλαδή στο σημείο που διχαλώνει ο δρόμος του Δίαυλου.

Υστερα παίρνω την αριστερή κατεύθυνση. Περνάω από ένα στενό δρομάκι που ξαναδιχαλώνει, καθώς η μία λωρίδα κατευθύνεται στο καρνάγιο του Μεσολογγίου κι η άλλη κινείται παράλληλα με την όχθη του καναλιού που τραβάει σε κάμποσο βάθος.

Τώρα το ζητούμενο είναι να βρεθώ από την εξωτερική πλευρά της λιμνοθάλασσας, την πλευρά δηλαδή που αποκαλείται καθαυτή ζώνη της Τουρλίδας, αλλά αυτό δεν είναι δυνατό παρά μόνο με δίοκλο φορτηγίδα που παίρνει μονάχα ένα αυτοκίνητο. Το πέρασμα αυτό στην εξωτερική ζώνη της λιμνοθάλασσας γίνεται μόνο από δω και με διάπλευση του καναλιού, πλάτους είκοσι περίπου μέτρων.

Συνεχίζω την πορεία μου προς το άκρο του αναχώματος που ουσιαστικά αποτελεί μία πρόσχωση που διευκολύνει τα πλεούμενα και δημιουργεί μια κανάλωση σηματοδοτημένη με φωτεινούς φάρους.

Το τέλος της αναχωματικής διαδρομής φτάνει σε ένα διάπλωτο άνοιγμα της λιμνοθάλασσας, από όπου βγαίνουν στην ανοιχτή θάλασσα οι γαΐτες και τα μικρά σκαφάκια.

Το ακρωτήριο αυτό είναι σημαντικό για την εσωτερική ναυσιπλοΐα αφού εξυπηρετεί αφ ενός τον οικισμό και το πέρασμα στο κανάλι της Τουρλίδας κι αφ ετέρου στην πρόσβαση του ταρσανά.

Η επιστροφή γίνεται από την ανατολική πλευρά του καναλιού που καταλήγει στον ταρσανά. Ένας δρομάκος που προσεγγίζει τον ταρσανά περνάει απέξω του και επανεικοινωνεί με τον κεντρικό δρόμο εισόδου στο κανάλι αυτό.

Έτσι έχουμε διανύσει μίαν απόσταση τρισήμιση περίπου χιλιομέτρων, διαγράφοντας μια κυκλική πορεία που μας προσφέρει εντελώς διαφορετικές εικόνες από αυτές της πρώτης διαδρομής.

Τρίτη διαδρομή: Ο περίπατος της Τουρλίδας κι η λιμνοθάλασσα της Κλείσοβας.

Από το λιμάνι του Μεσολογγίου παίρνουμε τον παράκτιο δρόμο για την Τουρλίδα. Περνάμε έξω από το παλιό ξενοδοχείο “Θεοξένεια” κι από κει με νότια κατεύθυνση οδηγούμαστε πεζή, από τον πολύ περιποιημένο πεζόδρομο της στενής λωρίδας γης που αφέθηκε για να εξυπηρετεί το ακρωτήριο της Τουρλίδας. Σε τρισήμιση χιλιόμετρα βρισκόμαστε στην τουριστική περιοχή της Τουρλίδας.

Στη διαδρομή όμως αυτή έχουμε πραγματοποιήσει δύο παρακάμψεις – εξόδους στα ιβάρια της λιμνοθάλασσας, προκειμένου να διεισδύσουμε από χωμάτινες λεπτές λωρίδες σε δύο πολύ ενδιαφέροντα

σημεία εποπτείας του λιμναίου πεδίου της Κλείσσοβας.

Η πρώτη αφορά στα ψαροκάλυβα (πελάδες) της λιμνοθάλασσας και η δεύτερη στο πέτρινο ναύδριο της Αγίας Τριάδας. Εδώ έχουν τις φωλιές τους και τις θέσεις διαβίωσης πολλοί ερωδιοί (λευκοτσικνιάδες). Ανάμεσα στα καλάμνια ιβάρια και στις ψαροπαγίδες βρίσκουν τέλειο καταφύγιο και μοναδικό τροφείο διαμονής κι εγκαταβίωσης οι παρεπιδημούντες ερωδιοί.

Και τούτο γιατί το μικροκλίμα της ευρύτερης περιοχής είναι ιδανικό για το ξεχειμώνιασμα των αποικιών τους, αλλά και ο ρηχός τόπος όλης της λιμνοθάλασσας ευνοεί την τροφοδοσία χιλιάδων ιπτάμενων ξένων επισκεπτών.

Η περιοχή της λιμνοθάλασσας υπήρξε στα χρόνια της πολιορκίας του Μεσολογγίου μοναδικός τροφοδότης των πολιορκημένων για μεγάλο διάστημα, αφού η λιμνοθάλασσα ήταν ελεύθερη και τροφοδοτούσε τους έγκλειστους με άφθονο ψάρι. Όταν όμως η ιχθυοπαραγωγή περιορίστηκε λόγω εποχής (την άνοιξη), οι πολιορκημένοι έπε-

Η περιοχή της λιμνοθάλασσας υπήρξε στα χρόνια της πολιορκίας του Μεσολογγίου μοναδικός τροφοδότης των πολιορκημένων για μεγάλο διάστημα, αφού η λιμνοθάλασσα ήταν ελεύθερη και τροφοδοτούσε τους έγκλειστους με άφθονο ψάρι.

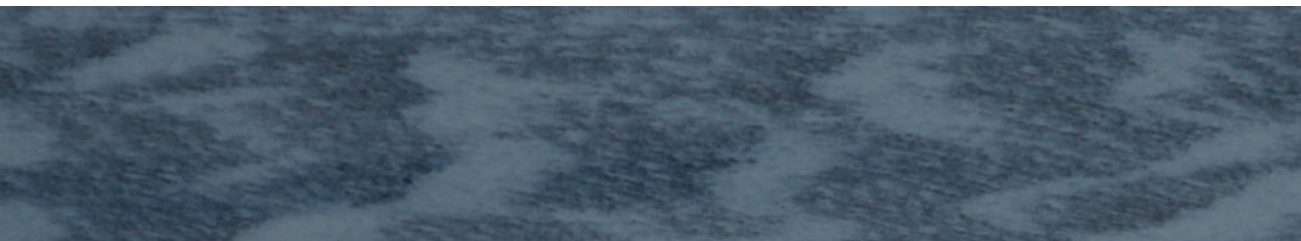
σαν σε πείνα κι αναγκάστηκαν να φάνε τα σκυλιά και τα γατιά τους, αλλά και ποντίκια. Ωστόσο ούτε αυτά τους κράτησαν στη ζωή και πήραν την δραματική απόφαση της Εξόδου με τα γνωστά τραγικά αποτελέσματα.

Η πορεία μας τελικά θα συνεχιστεί από το ακρωτήριο της Τουρλίδας μέχρι τις αλυκές της περιοχής, όπου στοιβαγμένα βουνά αλατιού περιμένουν τον καθαρισμό και την παραπέρα αξιοποίηση.

Από το δρόμο των αλυκών υπάρχουν καναλωτοί είσοδοι που τέμνουν τη λιμνοθάλασσα της Κλείσσοβας, μέσα στην οποία έχουν δημιουργηθεί αρκετές λουρονησίδες. Τέτοιες είναι η Μολόχα, το Βασιλικό, το Μακρονήσι, οι Σαράντα, η νησίδα της Κλείσσοβας και στην άκρη της πόλης του Μεσολογγίου η νησίδα της Παλιομάνας.

Ενας δρόμος που δεν είναι βατός φτάνει μέχρι το ακρωτήριο του Μπούχαρη (Εύηνου), λίγες εκατοντάδες μέτρα από τις εκβολές του Φίδαρη ποταμού στον Πατραϊκό κόλπο.

Από την εξωτερική (δυτική) πλευρά της Τουρλίδας βρίσκονται

διάσπαρτα κι άλλα χαμηλά νησιδάκια, μεταξύ των οποίων κορυφαία θέση κατέχει ο **Άγιος Σώστης**, με το ομώνυμο ξωκλήσι του και τον παλιό πέτρινο φάρο του, σηματοδοτώντας όλης της περιοχής. Λένε ότι το νησάκι αυτό υπήρξε και τόπος εξορίας, γι αυτό και μια φορά το χρόνο πολλοί από τους εξόριστους έρχονται και αποτίουν φόρο μνήμης και τιμής στα πέτρινα χρόνια.

Έχει βραδιάσει σχεδόν όταν από τον εξάισιο λαμπικαρισμένο θόλο σκάει μύτη ένα δίλοβο ουράνιο παιχνίδι. Το λεπτό μισόκυκλο της νέας σελήνης κοντά - κοντά με τον αποσπερίτη δημιουργούν ένα υπέροχο ερωτηματικό. Όμως

η φωτεινή υποτεινούσα που σκορπάνε τα δύο τους στη λιμνοθάλασσα δεν είναι ερωτηματική. Το αντίθετο: Είναι μια συγκλονιστική σχέση αισθητικής γεωμετρίας και φωτός, στην οποία οι άνισες πλευρές του σκαληνού τριγώνου τους καθιστούν προσβάσιμο στον καθένα μας το νυχτερινό όραμα του ονείρου.

Αυτή είναι η λιμνοθάλασσα της Ελλάδας!

Οι διαδρομές αυτές πραγματοποιήθηκαν μια λαμπρή μέρα του Δεκέμβρη του 2011, με πολύ χαμηλή θερμοκρασία, αλλά και με πολύ υψηλή την τάση της ψυχής.

1. Ο Λούρος αυτός δεν πρέπει να συγχέεται με το ποτάμι της Ηπείρου. Ο Λούρος που έχει σχέση με τη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου είναι μια εκτεταμένη λωρίδα υγρολίβαδων στη δυτική πλευρά της λιμνοθάλασσας, η οποία επικοινωνεί με το Νεοχώρι Αιτωλικού. Αποτελείται από μια μεγάλη παραλία, μια χερσόνησο που περιέχει το Ιχθυοτροφείο της Θολής και περικλείει μια απίθανη συστάδα μικρονησιών, το σπουδαιότερο από τα οποία θεωρείται ο Προκοπάνιστος.

2. Σάλσινα: γυμνές παραθαλάσσιες εκτάσεις που το καλοκαίρι τις πλουτίζει το αλάτι.

Ψάρεμα με τον παραδοσιακό τρόπο στη λιμνοθάλασσα της Άσπρης, στην περιοχή του Δίαυλου.